

Linhartovi listi

Spletni občasnik za domoznanstvo in novice Knjižnice A. T. Linharta Radovljica

Leto 5, št. 18

ISSN 1580-9641

www.rad.sik.si

e-pošta: info@rad.sik.si

30. 5. 2006

Vsebina:

- 100 let javne knjižnice v Radovljici

100 LET JAVNE KNJIŽNICE V RADOVLJICI

Letos mineva sto let od ustanovitve javne knjižnice v Radovljici, ki je pričela s svojim delovanjem v prvi polovici septembra 1906 kot javna ljudska knjižnica za radovljiški sodni okraj. Častitljivo obletnico bomo radovljiški knjižničarji obeležili s svečano prireditvijo, ponatisom treh številk lista *Gorenjec* iz leta 1906 ter z zgodovinsko-dokumentarnima razstavama *100 let javne knjižnice v Radovljici* in *Utrinki iz albuma*, ki bosta do konca avgusta 2006 na ogled v prostorih naše knjižnice. V sodelovanju s Pošto Slovenije smo pripravili tudi priložnostni poštni žig in razstavo, v pričujoči številki *Linhartovih listov* pa objavljamo kratek povzetek zgodovinskega razvoja, ki je pripeljal do ustanovitve prve javne knjižnice v Radovljici. O teh dogodkih, kakor tudi o razvoju radovljiške knjižnične mreže od leta 1906 do današnjih dni, podrobneje govori razstava *100 let javne knjižnice v Radovljici*, ki si jo boste od 31. maja 2006 lahko ogledali tudi na naši spletni strani www.rad.sik.si.

Obdobje pred letom 1906

Z letom 1848, ki je bilo za vse srednjeevropske narode izjemno pomembna zgodovinska prelomnica, se je za Slovence zaključila doba jezikovnega in literarnega preroda, katere največji idejni dosežek je bil Linhartov *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*. Težišče družbenega dogajanja se je pri Slovencih le počasi prenašalo iz literature v politiko. Politično življenje se je sprva odvijalo v okviru čitalnic oziroma bralnih društev in tako je bilo tudi v Radovljici in okolici. V Radovljici je čitalnica delovala že v letu 1848, vendar je bilo njeno delovanje omejeno v smislu družabnega središča (kazine), ne pa poznejših slovenskih čitalnic iz druge polovice 19. stoletja. V čitalnico, ki je bila nedvomno središče kulturnega in političnega življenja radovljiških uradnikov, meščanov in uglednih okoličanov, je pristopilo 33 članov, med katerimi so bili najbolj dejavni državni uradniki in nekateri radovljiški trgovci. Od uradnikov je treba posebej omeniti okrajnega sodnika Ignacija Guzelja, ki je v Radovljico prišel iz Novega mesta. Od meščanov so bili člani čitalnice: grof Vincencij Thurn-Valsassina, posestnika in trgovca Franc Serafin in Jernej Hudovernik, trgovec Friderik Homan ter nekateri duhovniki. Sestajali so se v Hudovernikovi hiši v Mestu št. 46 (danes Linhartov trg št. 10), v kateri je imela svoje prostore tudi kavarna, ki jo je imel v najemu Franc Just Prešeren. Osnovni namen radovljiške čitalnice je bil omogočiti njenim članom, da bi s pomočjo denarnih prispevkov članov plačevali naročene časopise in se tako seznanjali z dogajanjem doma in po svetu. Med duhovniki je izstopal Lovro Pintar, ki je kot začasni upokojenec v Radovljici (1847-50) vzgajal otroke grofa Thurna in jih učil slovenskega jezika. Uradnike in domačine je Pintar v radovljiški čitalnici trikrat tedensko poučeval slovenski jezik, da bi se znali v lepi slovenščini pogovarjati tudi o zahtevnejših zadevah, a tega žal ni mogel dolgo početi. Zlom revolucionarnega gibanja na Dunaju in premestitve državnih uradnikov iz Radovljice so februarja 1849 povzročili tudi konec delovanja čitalnice v Radovljici.

V slovenskih župnijah so zaradi manjšega nadzora oblasti ustanavljali knjižnice že pred nastopom ustavne dobe. Učitelj Andrej Praprotnik je bil v času svojega službovanja v Kamni Gorici leta 1851 med pobudniki ustanovitve tamkajšnje župnijske knjižnice. Svoje izkušnje je 15. marca 1853 popisal v članku *Kako bi se farna bukvarnica napravila*, ki je bil objavljen v Einspielerjevem časopisu *Šolski prijatelj*. Župnijska knjižnica v Radovljici se prvič pojavi na seznamu naročnikov Mohorjevih knjig leta 1872 kot »Radoliška knjižnica«, nato pa se pojavlja kot »Farna knjižnica«. Leta 1885 najdemo v spisku naročnikov tudi župnijsko knjižnico v Begunjah. V vseh župnijah na območju, ki ga danes obsega občina Radovljica, so bili med naročniki Mohorjevih knjig duhovniki in učitelji oziroma šole. Iz imen in priimkov ostalih naročnikov lahko razberemo, da je bila velika večina bralcev Mohorjevih knjig kmečkega stanu.

26. februarja 1861 je bila s t. i. februarским patentom razglašena ustava avstrijskega cesarstva, s katero se je v Avstriji končalo desetletno obdobje absolutizma, imenovano tudi Bachov absolutizem. Z nastopom ustavne dobe in uvedbo parlamentarnega življenja so se odprle možnosti tudi za kulturnopolitično delovanje Slovencev. V mestih in trgih so ustanavljali slovenska kulturna društva. Prve so bile narodne čitalnice in bralna društva, v katerih se je zlasti v šestdesetih letih 19. stoletja odvijala večina političnega življenja Slovencev. Prve čitalnice so že leta 1861 ustanovili v treh velikih mestih z večinskim slovenskim prebivalstvom: v Trstu, Mariboru in Ljubljani. Do leta 1869 je bilo na vsem slovenskem ozemlju, razen v Beneški Sloveniji in v Prekmurju, ustanovljenih že nad 60 čitalnic z okoli 4000 člani. Maja 1862 so kot prvo na Gorenjskem poskušali ustanoviti čitalnico v Radovljici, za kar si je močno prizadeval dr. Lovro Toman, domačin iz Kamne Gorice in takratni odvetnik v Radovljici. Društvena pravila so že predložili deželni vladi v potrditev, vendar čitalnica ni nikoli zaživela. Leta 1865 je namreč Toman preselil svojo odvetniško pisarno v Ljubljano in vzal s seboj tudi sposobnega pomočnika dr. Ivana Murnika, pravnika in domačina iz Radovljice. Upoštevajoč vlogo, ki jo je Murnik imel v slovenski kulturni in politični zgodovini v drugi polovici 19. stoletja, lahko z gotovostjo trdimo, da je imel njegov odhod za Radovljico vsaj tako negativne posledice kot Tomanov. Poznejši cesarski svetnik Ivan Murnik domačega mesta ni pozabil. V letih 1895-96 je bil eden od pobudnikov gradnje za tiste čase sodobnega gasilskega doma, za katerega je daroval 200 gld. Ko je bil novi dom dokončan, je bil Murnik med častnimi gosti in govorniki na slavnostnem banketu, ki so ga 30. avgusta 1896 priredili v Klinarjevi gostilni (danes Linhartov trg št. 21).

V času, ko je v Radovljici vladalo kulturno mrtvilo, so leta 1878 v Kropi med prvimi na Gorenjskem začeli ustanavljati bralno društvo. Ob pripravah na ustanovitev društva je prišlo do spora med člani ustanovnega odbora, zato sta v Kropi nastali dve bralni društvi s popolnoma enakimi cilji. Dne 31. marca 1878 so na pobudo zapisovalca ljudskih pesmi Matije Kokalja in nekaterih vplivnih Kroparjev in Kamnogoričanov ustanovili čitalnico v Kropi. Njen prvi predsednik pa je postal Ignac Zupan ml. Med člani sta bila tudi Kroparja, ki sta v tistem času prebivala na Dunaju: Peter Novak in Radivoj Poznik, ki je ob ustanovitvi čitalnice daroval 5 gld. Pristopnina je znašala 50 kr., članarina pa 25 kr. mesečno. Zaradi težkih gospodarskih razmer in političnih nesoglasij je začelo navdušenje članstva hitro usihati. Ob ustanovitvi je imela čitalnica 74 članov, naslednje leto jih je štela le še 35, tretje leto 17, četrto leto 10, peto in šesto leto obstoja pa je s svojimi šestimi člani le še životarila. Maja 1878 je bilo v Kropi ustanovljeno bralno društvo Sloga, ki ga je vodil učitelj Marko Kovšca. V društvo se je takoj včlanilo 66 članov, večinoma Kroparjev iz srednjega družbenega sloja. Društvo je slovelo po uspešnem pevskem zboru. Strankarski boji med člani čitalnice in bralnega društva so se tako zaostriili, da je na pobudo vplivnih članov čitalnice leta 1880 okrajno glavarstvo v Radovljici Slogo razpustilo.

Po skoraj treh desetletjih kulturnega mrtvila, ki je nastalo po odhodu Lovra Tomana in Ivana Murnika v Ljubljano, so Radovljičani leta 1890 končno ustanovili svoje prvo kulturno društvo. To je bilo Slovensko pevsko društvo Triglav, ki se je leta 1897 preimenovalo v Slovensko pevsko in bralno društvo Triglav. V društvenih pravilih, ki so jih podpisali predsednik Matej Kosmač in odborniki dr. Janko Vilfan, Franjo Mulej in Ivan Babič, je bilo zapisano, da je poleg petja namen društva tudi skrb za splošno izobrazbo članstva, ki naj jo društvo doseže z ustanovitvijo knjižnice,

prirejanjem gledaliških predstav, pevskimi vajami in nastopi. Da je knjižnica v nekakšni, verjetno skromnejši obliki res delovala, dokazuje imenovanje odbornikov društva, ki so bili izvoljeni na občnem zboru 31. januarja 1900. Za predsednika je bil izvoljen radovljiški župan in liberalni politik dr. Janko Vilfan, za podpredsednika Alojz Žebre, za tajnika Franc Čebulj, blagajnik je bil lekarnar Hugo Roblek, knjižničar Jožef (Josip) Pavlin in namestnik Vinko Resman, posestnik in poznejši radovljiški župan. Podobar Jožef Pavlin, ki je bil že kot vajenec pri mojstru Janezu Vurniku ml. dejaven v radovljiškem društvenem in družabnem življenju, za radovljiško mesto ni pomemben le kot soavtor vodnjaka – spomenika Josipini Hočevarjevi, temveč tudi kot prvi doslej znani radovljiški knjižničar. Slovensko pevsko in bralno društvo Triglav iz Radovljice je sodelovalo tudi z drugimi sorodnimi organizacijami v radovljiškem okraju. Dne 8. decembra 1900 so člani radovljiškega bralnega društva skupaj z Učiteljskim društvom za radovljiški okraj in Pevskim društvom na Bledu priredili proslavo in koncert ob 100. obletnici Prešernovega rojstva. Izkupiček od prireditve so namenili v korist načrtovane postavitve pesnikovega spomenika.

Politična nesoglasja, ki so pretresala slovensko družbo na začetku 20. stoletja, niso prizanesla Slovenskemu pevskemu in bralnemu društvu Triglav. Zaostrila so se nasprotja med liberalci in socialnimi demokrati, ki so imeli podporo med delavskim članstvom iz Lesc, Predtrga in Otoka. Majhna socialnodemokratska skupina ni zmogla toliko finančnih sredstev in politične moči, da bi lahko tekmovala z močnejšimi liberalci, zato je njena dejavnost kmalu ugasnila. Večji del liberalno usmerjenega članstva je pod vodstvom dr. Vilfana izstopil iz Pevskega in bralnega društva Triglav in leta 1902 ustanovil Zabavni klub v Radovljici. Med odborniki kluba sta bila tudi pisca prispevkov o zgodovini Radovljice in okolice Michelangelo Zois in dr. Rudolf Andrejka. Zabavni klub v Radovljici je bil do svoje prostovoljne razpustitve leta 1908 edino kulturno društvo na Kranjskem, ki je poleg slovenskih članov združevalo tudi nekatere Nemce iz Radovljice. Društvo je organiziralo izlete, predavanja, veselice in različne prireditve, ki so jih do leta 1906 večinoma pripravljali v Hirschmannovi gostilni, nato pa v novozgrajenem salonu gostilničarja Rudolfa Kunstlja. Člani društva so imeli 17. decembra 1904 občni zbor, na katerem so izvolili načelnika in šest odbornikov. Načelnik je postal radovljiški župan in odvetnik dr. Janko Vilfan, v odbor društva pa so bili izvoljeni: Fran Čebulj, Oton Homan, Karel Matajč, Rajko Mlejnik, Henrik Peternel in Valentin Žun. Odbornik Valentin Žun se je že naslednje leto izkazal kot organizator odmevne prireditve ob 150. obletnici rojstva Antona Tomaža Linhartarja, ki so jo člani Zabavnega kluba 16. decembra 1905 pripravili v stari šoli (danes Cesta svobode št. 13).

Katoliški krogi pod vodstvom dr. Janeza Evangelista Kreka so leta 1897 kot prvo na Gorenjskem ustanovili Delavsko katoliško prosvetno društvo v Kropi, ki mu je maja 1898 sledilo sorodno Izobraževalno, bralno in pevsko društvo v Kamni Gorici. Katoliška izobraževalna društva so na radovljiškem območju ustanavljali predvsem v prvem desetletju 20. stoletja: leta 1900 na Dobravi pri Kropi in v Kamni Gorici, 1901 v Radovljici, 1907 v Mošnjah, 1908 na Brezjah in v Ljubnem, 1909 v Podnartu in 1910 v Begunjah. Omenjena društva so postopoma začela postavljati ljudske ali prosvetne domove, v katerih so imela tudi svoje knjižnice. Le-te so izšle iz že obstoječih župnijskih knjižnic, ki so pospešeno pridobivale novo knjižno gradivo in opremo.

Ustanovitev javne ljudske knjižnice v Radovljici

V okviru Slovenskega pevskega in bralnega društva Triglav je vsaj od leta 1900 organizirano delovala društvena knjižnica, ki je sčasoma prerasla v prvo javno ljudsko knjižnico v Radovljici. Po zaostritvi nasprotij med liberalci in socialnimi demokrati, so radovljiški liberalci leta 1902 izstopili iz Pevskega in bralnega društva Triglav in ustanovili svoje društvo Zabavni klub. Socialdemokratsko usmerjeni člani Triglava so na občnem zboru, ki so ga pripravili v začetku leta 1902, za predsednika društva izvolili Ivana Šlibarja. V nedeljo, 4. oktobra 1903, je bil ponovno sklican občni zbor, na katerem so volili nove odbornike in predsednika društva. Za novega predsednika je bil izvoljen Franc Štiglic, njegov namestnik je postal Ivan Prešeren, tajnik Valentin Vrlinšek in blagajnik Pavel Kristan. Prejšnji predsednik Ivan Šlibar je na mestu knjižničarja zamenjal Jožefa Pavlina, za namestnika knjižničarja pa je bil imenovan Franc Nosan. Novo, socialdemokratsko

usmerjeno vodstvo Slovenskega pevskega in bralnega društva Triglav, si je prizadevalo, da bi delavci, ki so večinoma prihajali iz okolice Radovljice, vztrajali v društvu in ga tudi finančno podpirali. Ker Radovljica v tistem času ni imela primerne dvorane za prireditve, so člani društva Triglav svoje prireditve pripravljali v gostilnah in restavracijah. Čisti dohodek od nekaterih prireditev so namenili za društveno knjižnico. Prizadevna dejavnost članov in podpornikov bralnega društva Triglav in denarni prispevki, ki so jih pridobili s prireditvami in darovi, so postopoma omogočili nov, prelomen korak v razvoju knjižničarske dejavnosti.

Priprave na ustanovitev javne ljudske knjižnice v Radovljici so potekale skozi vse leto 1906. Radovljiška posojilnica je bodoči knjižnici namenila 30 kron denarne podpore, občinske oblasti pa so za potrebe javne knjižnice poleg finančne podpore namenile tudi prostor v občinski pisarni v radovljiški graščini. **Dne 15. septembra 1906 je liberalni tednik *Gorenjec*, ki so ga izdajali v Kranju, slovesno objavil: »Javna ljudska knjižnica se je ravnokar ustanovila v Radovljici za sodni okraj radovljiški.«** Knjižnica je bila odprta dvakrat tedensko: v soboto, od 11. do 12. ure, in v nedeljo, od 9. do 10. ure dopoldne, jeseni pa so odpiralni čas nekoliko spremenili.

ker v ten vozovih je bilo dovolj prostora.
Javna ljudska knjižnica se je ravnokar ustanovila v Radovljici za sodni okraj radovljiški. Svoje prostore ima v občinski pisarni. Uraduje vsako soboto od 11.—12. ure in vsako nedeljo od 9.—10. ure. Da se knjižnica spopolni v vsakem oziru, se tem potom prosijo vsi oni p. i. rodoljubi, ki lahko utrpe kako boljšo knjigo, da jo pošljejo «javni ljudski knjižnici». — Hvaležni jim bodo vse bralke in bralci te knjižnice.
Društvo «Vodnik» v Sn. Šiški

Novico o ustanovitvi javne ljudske knjižnice v Radovljici je 15. 9. 1906 prvi objavil kranjski liberalni tednik *Gorenjec*.

Učitelj in organizator šolstva Ivan Šega (1871-1936).

Radovljiški knjižničarji so naprošali »domoljube širom slovenskega ozemlja«, naj jim darujejo kakšno knjigo. S knjižnico so imeli ambiciozne načrte – takoj ko bi se dovolj okrepila, so imeli namen razširiti njeno delovanje tudi na Koroško. Javna ljudska knjižnica za radovljiški sodni okraj je lepo napredovala in dopisnik lista *Gorenjec* je marca 1907 poročal, da se v knjižnici vsak teden izposodi do 70 knjig, in izrazil veselje, ker »knjige prav pridno prebirajo tudi kmetijski ljudje iz bližnje in daljnje okolice.« Kljub začetnemu navdušenju in očitnemu napredku se je knjižnica vseskozi otepala s pomanjkanjem materialnih sredstev za vzdrževanje in nakup knjižnega gradiva in opreme. Slovenska matica je knjižnici podarila knjige v vrednosti več kot 60 kron, pomagali so si tudi z ostalimi darovi in izkupičkom od prireditev radovljiških narodnih društev. V obdobju pred prvo svetovno vojno je delo knjižničarja opravljal nadučitelj, pisec in organizator šolstva Ivan Šega. V Radovljici, kjer je služboval v letih 1906-20, je bil predsednik okrajnega učiteljskega društva (1910) in član okrajnega šolskega sveta. Bil je četrti predsednik radovljiške podružnice Slovenskega planinskega društva (1912-14), v mestu je ustanovil tudi konzumno društvo.

Jure Sinobad

Številka je posvečena 100. obletnici ustanovitve javne knjižnice v Radovljici.
Izdaja Knjižnica Antona Tomaža Linharta, Gorenjska cesta 27, 4240 Radovljica, tel.: 04 / 537 39 00.
Uredil in oblikoval: Jure Sinobad. Vse oblike časopisa so brezplačne. Objavljenih prispevkov ne honoriramo.